

*Коренєва Н.О., к.е.н.,
доцент кафедри економіки підприємства,
Академія муніципального управління*

«ЗЕЛЕНИЙ» ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ «НОВОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЗЕЛЕНОЇ УГОДИ»

У статті розглядається проблема формування оптимальної системи економічного стимулювання екологізації підприємств. Загострюється увага на вивченні можливості перетворення соціальної відповідальності на інструмент управління підприємством в контексті «зеленого» імперативу сталого розвитку.

В статье рассматривается проблема формирования оптимальной системы экономического стимулирования экологизации предприятия. Фокусируется внимание на изучении возможности использования социальной ответственности предприятия как инструмента управления в контекст «зеленого» императива стабильного развития.

The problem of business environmental stimulation system creation is the main subject of the article. The article was focus on study possibility of using social responsibility as a management tool in green imperative stability growing context.

Постановка проблеми. Парадигма постіндустріального суспільства, на відміну від індустріального, ґрунтується на органічному тринітарному поєднанні економічної, соціальної й екологічної сфер за визначальної ролі останньої. В сучасних умовах господарювання, коли особливого значення набуває проблема розробки та впровадження нових підходів до природокористування та ресурсозбереження, однією з необхідних передумов підвищення рівня інвестиційного клімату України є необхідність формування оптимальної системи економічного стимулювання екологізації експортноорієнтовних галузей національної економіки, яка покликана знизити негативний екологічний вплив виробництва та запобігти порушенню екологічної рівноваги в навколишньому природному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні аспекти питань прийняття рішень з екологічно стійкого розвитку підприємств розглядалися в роботах Базилевича В.Д., Веклича О.О., Данилишина Б.М., Потапенка В.Г., Скалецького Ю.М., Ткаченка Н.Е. та ін. Проте формування сучасних принципів «зеленої» економіки залишаються багатоаспектним та комплексним завданням для економіки України в умовах ринкових трансформацій.

Мета статті. Метою статті є проведення аналізу наукової літератури з екологічно стійкого розвитку підприємств, узагальнення доробок вчених, прикладного міжнародного досвіду з проблем впровадження принципів та технологій «зеленої» економіки для визначення пріоритетних напрямків покращення ділової та загально суспільної репутації українських підприємств як запоруки сталого розвитку економіки країни.

Виклад основного матеріалу. Згідно вчення В.І. Вернадського про біосферу і ноосферу парадигма сталого розвитку передбачає імплементацію

на всіх рівнях фінансово-господарського механізму екологічного імперативу, що поєднує в єдину систему економічні, екологічні та соціальні цілі діяльності людини задля розв'язання національних і глобальних проблем людства. Тому темпи екологізації господарської діяльності, в свою чергу, повинні відповідати, або й випереджати темпи соціально-господарського розвитку, щоб не допустити критичного зниження екологічного ємності території, її природно-ресурсного потенціалу і не спричинити кризовий екологічний стан.

Різноманітність поглядів серед фахівців на сталий розвиток сформувало різні думки про можливості задоволення економічних потреб суспільства за рахунок безупинно підтримуваного економічного зростання і про екологічні межі біосфери. Такі вчені як, Т. Хаавелмо, І. Рандерс, Г. Дейлі, Д.Х. Медоуз, Д.Л. Медоуз, В.І. Данилов-Данілян та ін. прийшли до висновку, що, незважаючи на вдосконалення виробничих технологій і більш сувору природоохоронну політику, масштаб використання природних ресурсів, у тому числі енергетичних, і рівень забруднень вже перевищили пороги стабільності, біосфера досягла екологічної межі [1].

Екологічна («зелена») економіка виявилася відносно пізньою реакцією економічної науки на гостре відчуття дефіциту природного капіталу, як головного чинника обмеження зростання та забезпечення життєдіяльності на планеті. Так, дослідження, виконані у Stockholm Resilience Centre засвідчили, що людство вже перейшло принаймі три з основних дев'яти планетарних меж – критичний рівень зниження біорізноманіття, зміни клімату та збалансованість азотного циклу геохімічних потоків [2]. Визначальна більшість невідновлюваних енергетичних благ близька до виснаження, часовий потенціал їхнього корисного використання обмежений 30-50 роками, вугілля – кількома сотнями років.

Такі невтішні результати вимагають від нового напрямку в економіці відмовитись від чистого економічного господарства та економічного зростання за рахунок спотворення навколишнього середовища. В жовтні 2008 року Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) закликала до «Нової глобальної зеленої угоди» з метою «відновлення світової економіки та підвищення зайнятості, з одночасним прискоренням боротьби зі змінами клімату, деградацією навколишнього середовища та бідності». Була оголошена Ініціатива зеленої економіки, призначена «для надання допомоги урядами в озелененні економіки шляхом перебудови та переорієнтації політики, інвестицій і витрат на ряд секторів, таких як екологічно чисті технології, відновлювані джерела енергії, послуги водопостачання, зелений транспорт, управління відходами, «зелені» будівлі та стале сільське господарство й лісництво» [3].

Проголошення нового глобального «зеленого» курсу переслідує три головні цілі. У короткостроковій перспективі: це підтримка у відродженні світової економіки, шляхом збереження існуючих робочих місць і створюючи нові (буде створено стільки нових місць, що з часом компенсує

скорочення робочих місць у сфері так званої «коричневої» економіки), відстоюючи при цьому інтереси найменш захищених груп населення. У середньостроковій перспективі – досягнення «Цілей розвитку тисячоліття», приділяючи особливу увагу тому, щоб до 2015 року покінчити з крайніми формами бідності. У довгостроковій – забезпечення і підтримка стійкого і всебічного економічного росту.

В контексті впровадження «нового зеленого курсу» проголошеного ООН напередодні Конференції ООН зі сталого розвитку у 2012 р., також відомою як «Саміт Землі Ріо+20», розроблено концепцію переходу до нової державної політики, згідно якої змінюється позиціонування фінансування з «витрат на екологію» на інвестування в «зелену» економіку. Ця модель надає економічні та соціальні аргументи на користь інвестування 2 % світового ВВП в «озеленення» десяти найважливіших секторів економіки з метою зміни характеру розвитку та спрямування потоків державного і приватного капіталу на зменшення викидів вуглецю та ефективне використання природних ресурсів.

Імплементация європейських екологічних норм і стандартів, зафіксованих в таких документах як «Глобальний новий курс» програма ООН з навколишнього середовища, «Ініціатива з «зеленої економіки», «Зелена промисловість. Шлях до ресурсозбереження та скорочення викидів CO₂ до атмосфери. Перспективи та проблеми сталого промислового зростання» та узагальнююча доповідь для представників владних структур «Назустріч «зеленій» економіці на шляху до сталого розвитку та викоріння бідності» має стати основою для розвитку екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадкістю.

Серед яскравих прикладів гармонійного узгодження між економічним, соціальним та екологічним компонентами розвитку країни, є Норвегія, яка до недавнього часу вважалася однією з найбільш забруднених в Європі. Зараз вона входить до рейтингу найбільш екологічно чистих країн світу і це при тому, що саме Норвегія є в трійці лідерів країн-експортерів нафти і газу, після Росії і Саудівської Аравії, а також має низку промислових гігантів. Загалом же, в питаннях екологічної політики та, зокрема, в зменшенні викидів парникових газів, фахівці радять брати приклад із Шотландії та Японії: так, Японія нещодавно взяла на себе зобов'язання до 2020 року скоротити ці викиди на 25%, а Шотландія, до цього ж року – аж на 42%.

На жаль, результати аналізу техніко-екологічних і еколого-економічних умов функціонування економіки України свідчать про наявність негативних тенденцій, серед яких просування економіки ресурсовитратним шляхом, зростання показника енерго- та ресурсоемності вихідного національного продукту, нарощування потужностей та обсягів продукції сировинних, енерго- і матеріалоємних галузей, особливо екологічно шкідливих виробництв [4].

Реформування системи надання дорогих і шкідливих для навколишнього середовища галузевих субсидій створить нові можливості і

звільнить ресурси для переходу до «зеленої» економіки. Велике значення має стимулювання саме «зелених» інвестицій.

Відповідно до Кіотських зобов'язань, Україна зобов'язується не перевищувати викиди парникових газів на рівні 1990 року, що дозволяє Україні продавати надлишкове, так зване «гаряче повітря», за схемою зелених інвестицій, посилаючись на план щодо забезпечення екологічних вигод від торгівлі «гарячим повітрям» за Кіотським протоколом. Україна вже успішно продала понад 30 млн. тон CO₂ за 600 млн. доларів США.

Проте, схема «зелених інвестицій» в Україні впроваджується несистематично та не прозоро, і тому призводить лише до незначного скорочення викидів парникових газів за великі кошти. «Наприклад, до 2012 року Державне агентство екологічних інвестицій схвалило 987 проектів, вартість яких складає 3,7 мільярдів гривень – при цьому скорочення викидів парникових газів очікується лише на рівні 0,04% від усієї кількості викидів в Україні» [5]. Таке відношення до своїх зобов'язань призвело до накладання санкцій відповідно до Орхуської конвенції у 2010 та призупинення дії механізмів Кіотського протоколу в 2011 році.

Концепція сталого розвитку передбачає господарську діяльність і розвиток суспільства такими, які забезпечать права майбутніх поколінь на природні ресурси, що ми споживаємо; вилучення їх з навколишнього середовища і повернення відходів у обсягах, які не переходять межі самовідтворення компонентів довкілля і підтримують існуюче біорізноманіття; функціонування виробництва за умов пріоритетності екологічних вимог над економічними. Іншими словами, спотворення і руйнування навколишнього світу в процесі власної життєдіяльності не є людською місією [6].

Повага до природи признана однією з фундаментальних цінностей у Декларації тисячоліття ООН. Відсутність духовності, екологічної культури – чи не найважливіший чинник, який стримує перехід до сталого розвитку і вирішення найгостріших екологічних проблем [7]. Активізація громадських організацій в бізнесовому просторі є ще одним доказом нового відношення бізнесу до питань збереження навколишнього середовища. Основними напрямками діяльності цих організацій стали не лише проблеми екологічної політики окремих підприємств, а й координація своїх зусиль. Однією з найвпливовіших організацій залишається Рада підприємців по сталому розвитку, оскільки вона за власної ініціативи встановлює для всіх своїх членів завищені екологічні стандарти.

Також, слід приділити увагу й Глобальному Договорі. У 1999 році Кофі Аннан, як Генеральний секретар ООН, започаткував ініціативу Глобального договору з метою поширення принципів, пов'язаних із захистом прав людини, стандартами праці, боротьбою з корупцією та захистом навколишнього середовища, на стратегію та діяльність ділових кіл у всьому світі.

Глобальний Договір є добровільною міжнародною ініціативою, що об'єднала компанії з агенціями ООН. Він, в свою чергу, є робочою силою для підтримки універсальних соціальних принципів. На сьогодні, в Глобальному Договорі задіяні сотні різних компаній з усіх регіонів світу, які працюють над розширенням десяти універсальних принципів з основних сфер діяльності людини.

У Зеленій книзі Європейського Союзу поняття «соціальна відповідальність бізнесу» визначено як інтеграцію соціальних та екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та в їхню взаємодію із зацікавленими сторонами на добровільній основі. Це визначення чітко окреслює дві важливі характеристики соціальної відповідальності – 1) добровільний характер виконання підприємством соціальної місії; 2) включення екологічної компоненти до соціальної відповідальності [8]. Слід ще раз наголосити на тому, що соціальна відповідальність – це вільний вибір підприємця на користь зобов'язання підвищувати добробут громади через відповідні гуманні підходи до ведення бізнесу.

Поряд з цим, екологічна громадська організація «Жива планета» склала список з п'яти найбільш небезпечних виробництв в Україні. Очолив перелік – Калуський калійний завод «Оріана». На другому місці – Каховінська паперова фабрика у Львівській області. На третьому – металургійний комбінат «Азовсталь» (який викидає відходи від переробки нафтопродуктів прямо в Азовське море). Четверте місце дісталось комунальному підприємству «Городводхоз» Кременця Тернопільської області. І закриває п'ятірку – київський завод «Радикал».

Українських представників бізнесу звинувачують в нечесності, безвідповідальності, неетичності. За наслідками масштабного дослідження, проведеного в 60 країнах світу за замовленням Всесвітнього економічного форуму, в Україні ступінь довіри суспільства до бізнесу одна з найнижчих на планеті – всього 4% опитаних. Навіть політикам довіряють більше опитаних мешканців країни. Всього 7% українців вважають, що бізнес чутливий до громадської думки – це один з найнижчих показників серед країн світу. Суспільство не знає і не розуміє, чого чекати від бізнесу [9].

Споживання веде до збільшення кількості відходів та забруднення, за обсягами і токсичності «перевантажують» адаптивний потенціал світової екосистеми. У природних екосистемах кругообіг речовин відбувається на самодостатньому рівні. В антропогенно-природних екосистемах цей процес здійснюється із застосуванням штучної енергії. Отже, одним з екологічних шляхів оптимізації процесу виробництва продуктів споживання є вибір більш екологічних матеріалів, які вироблені з меншим використанням енергії.

Підприємствам доцільно прийняти бізнес-стратегії, спрямовані на максимально ефективне використання ресурсів і «чисте» виробництво, тобто прийняти стратегію «трьох R» (Reduce, Recycle, Reuse) – «скорочення, переробка, повторне використання». Для цього необхідно максимально підвищити ефективність використання енергії та сировини, впроваджувати

стратегію чистих виробництв, запобігати забрудненню та сприяти розвитку «зеленого» виробництва тощо [10].

Одним з взірцем циркулярної економіки (мінімізація відходів та максимальне використання їх у власному виробництві) на території України є «Запоріжсталь». За останні 5-6 років на комбінаті відбулася глобальна реконструкція обладнання, зокрема, доменних печей. Також проведено один з етапів модернізації на аглофабриці з установкою електрофільтра, за рахунок якого утримується 2,5 тис. тонн пилу. Таким чином, за останні 10 років викиди пилу в атмосферу знизилися на 41%, скид стічних вод – на 30%, на підприємстві підвищили повторне використання технічної води на 86%. У подальших планах реконструкції – заміна мартенівського способу виробництва сталі на киснево-конверторний, завдяки чому газоподібні викиди пилу в атмосферу знизяться приблизно на 50%, або на 13 тис. тонн.

Висновки Екологічна рівновага на Землі загалом залежить від глобальних коеволюційних відносин у системі «людина-природа», тобто паралельної, взаємопов'язаної еволюції біосфери та людського суспільства. Стабілізація та поліпшення стану навколишнього природного середовища до рівня, безпечного для життєдіяльності населення може бути досягнута за умови суворого дотримання підприємствами норм міжнародного та національного законодавства щодо шкідливих викидів при виробництві продукції та здійсненні послуг.

Отже, концепція соціальної відповідальності підприємства стає засобом покращення ділової та загально суспільної репутації підприємства, збільшення функціональності бізнес процесів, застосування новітніх технологій, покращення внутріфірмового клімату, підвищення продуктивності працівників, позитивної тенденції економічних показників підприємства, підвищення ефективності управління та конкурентоспроможності підприємства, мінімізації ризиків та забезпечення збалансованого розвитку, тощо.

Використані джерела інформації:

1. Москаленко А.П. Социальный и эколого-экономический механизм принятия инвестиционных решений в природопользовании. – Новочеркасск: УПЦ «Набла» ЮРГТУ (НПИ), 2004. – 313 с.
2. Rockstrom et al. 2009. Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity/ Nature 461: 472-475.
3. UNEP. The Green Economy Initiative. <http://www.unep.org/greenec>
4. Данилишин Б.М., Веклич О.О. Эффект декаплингу як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля / Б.М. Данилишин, О.О. Веклич // Вісник НАН України. – 2008. – № 5. – С. 12 – 18.
5. <http://necu.org.ua/climate/>
6. Екологічний імператив економічної освіти у контексті глобалізаційних викликів / В. Базилевич // Вісн. НАН України. — 2010. — № 8. — С. 15-19
7. Від практики реалізації природоохоронних заходів до екологічної політики в Україні: шляхи і проблеми / В.Г. Потапенко, А.Б. Качинський [та ін.]; за ред. Ю.М. Скалецького В.Г. Потапенко. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.
8. Зелена книга ЕС. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rsppenergy.ru/>

9. Ткаченко Н.Э. Мотивация социальной ответственности бизнеса // Экономика. Менеджмент. Підприємництво. – Вип. 19(1), 2008 – С. 102-109.
10. Herndorf, “Greening SMEs in Developing Countries”, 2006

УДК 338.24: 334.724.6: 339.13

**Корнєв М.М.,
к.е.н., доцент, професор,
заст. зав. кафедри «Оподаткування»,
Донецький державний університет управління**

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті систематизовано теоретичні положення реструктуризації національної економіки на основі оптимізації макроекономічного регулювання з урахуванням структурних елементів, їх взаємозв'язків, які головним чином визначають перспективні напрямки в стратегії інтеграційного розвитку.

В статье систематизированы теоретические положения реструктуризации национальной экономики на основе оптимизации макроэкономического регулирования с учетом структурных элементов, их взаимосвязей, которые главным образом определяют перспективные направления в стратегии интеграционного развития.

The article analyzes the theoretical bases of the optimal model of macroeconomic regulation of the national economy with the account of the structural elements, their relationships, which primarily determine the promising directions in the strategy of integration development.

Постановка проблеми у загальному вигляді, зв'язок з важливими науковим і практичними завданням. Трансформаційні процеси у світовій економіці об'єктивно вимагають розробки методологічних засад дослідження основних тенденцій реструктуризації національної економіки і, надалі, стратегічного обґрунтування оптимальної макроекономічної моделі, узгодженої з об'єктивними факторами змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Поява нової структури не буває одномоментним подією. Це діалектично суперечливий процес адаптації механізмів пристосування внутрішніх і зовнішніх чинників до мінливих умов економічного середовища. Інтенсивний тип розвитку в даному контексті визначається не тільки показником зростання ВВП при зменшенні витрат, але і здатністю держави відповідати певному рівню міжнародних стандартів.

У тих випадках, коли структурні порушення відтворювальних зв'язків досягають критичної величини, відновлення рівноваги здійснюється стрибкоподібно - за допомогою економічних криз, які виконують функцію специфічного інструменту насильницького подолання що виникли диспропорцій. Однак порушену рівновагу відтворювального процесу може